

5. Huntington S. Democracy's Third Wave / S. Huntington // Journal of Democracy. – 1991. – Spring, Vol. 2, № 2. – P. 12–34.

6. Przeworski A. Some problem in the Study of the Transition to Democracy / A. Przeworski // Transition from Authoritarian Rule: Prospects of Democracy. Pt. I-IV. – Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1986. – P.47–110.

The article deals with the peculiarities of transit and the form of its flow determined by the diversity of the implementation of possible means and options. Diversity has been proved in the choice of options for the implementation of tasks and overcoming the problems in which the country is in transit. The concepts of American political scientist S. Huntington are analyzed, and various aspects of political transit are revealed. The transition to democracy is defined as a process of changing the format and nature of the interaction of leading political players in the political field, which takes place in a number of phases. The first sign that initiates the first phase of transformation is the emergence of reformers. In this phase, under the conditions of the undemocratic regime, the appearance of leaders - initiators of the transition takes place. The second phase of transformation - the "transition of reformers to power" - means the emergence of democratic reformers from the margin in the labyrinth of authoritarianism and their full political power. The third phase of transformation involves, firstly, carrying out liberal reforms; and secondly, the maintenance of the stability of the liberalized authoritarian regime. The fourth phase is marked by the establishment of a consensus with the reformers. The formation of this phase is made up due to the ready for democratization reformers' coming to power. The content of the fifth phase of transformation - "co-optation of the opposition" is determined by the emergence of oppositional reformers of political power.

The liberalization and democratization as stages of A. Przeworski political transit are found out and analyzed. The conclusions prove that liberalization can develop in two opposite directions: either to lead to continuation of changes, or to provoke repression, to strengthen the previous authoritarian regime. It is stated that during the transformation "from above" the probability of continuation of changes is greater. Its first stage is called "liberation" from authoritarianism. An exit from the "grip" of authoritarianism can take place in the middle of an authoritarian bloc between reformers and moderate leaders, among the opposition.

As for the second stage of democratization - the "constitution" of democracy, here A. Przeworski, depending on the correlation of the authoritarian and opposition blocs, identifies three variants of the development of events. The sequence of the third stage of democratization is determined by the "rivalry" of forces struggling against authoritarianism and has its way of political agreements (pacts) between the leaders of political forces (parties).

Key words: democracy, transit, transition, comparative, totalitarianism

УДК УДК 32(091)-042.62:378

ББК 66.01.1

Тетяна Мадрига, Юлія Кобець

РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

В статті здійснено спробу дослідження особливостей розвитку політичної науки і форм професійної комунікації в таких країнах, як Сполучені Штати Америки, Канада, Франція, Великобританія, Чехія, Україна, Росія, Білорусія, Молдова, Узбекистан. Зроблено висновки про різні часові періоди інституціоналізації політичної науки в досліджуваних країнах, що пов'язано з особливостями історичного розвитку.

Ключові слова: політологія, політична наука, асоціація, політика, вища школа.

В усі часи, а в наші дні особливо, політика виявляє важливий, інколи доленосний вплив на життя людей і цілих спільнот. Вона нерозривно пов'язана з найглибшими основами людської цивілізації.

Особливо зростає роль та значення політики в переломні історичні періоди, коли піддаються радикальній трансформації основи життєустрою людей, їх ідеали, цінності, світоглядні установки, орієнтації. Велике навантаження лягає на науки, покликані осмислювати політичне життя, політичні відносини, політичну діяльність в Україні,

оскільки саме з цим пов'язані реформаційні процеси, саме вони сьогодні є одними з найефективніших елементів української самоорганізації, за допомогою якої українська спільнота виходить на сучасний рівень цивілізованості. Очевидно, що для такого духовного та інтелектуального відродження особливу актуальність набуває переосмислення та перебудова усєї системи соціальних та гуманітарних наук, серед яких гідне місце посідає політична наука [8, с.5].

Політичній науці, яка відіграє суттєву роль у сучасному світі, приділяється багато уваги. Наявність багатьох точок зору відносно визначення суті та специфіки цієї науки в різних країнах пов'язана з нестандартним розвитком дисципліни та своєрідністю існування в різних країнах.

Перед нами стоїть завдання розглянути становлення політичної науки як навчальної дисципліни, напряму дослідження та способу професійної комунікації в країнах з різними традиціями викладання політології, проаналізувати їх на порівняти. Об'єктом дослідження виступає політична наука у географічних та часових рамках обраних країн для дослідження.

Політична наука в США є однією з визнаних академічних соціальних дисциплін. Її статус в академічній спільноті та суспільстві визначається декількома факторами. По-перше, суттєву роль тут зіграли політико-правові передумови становлення політичної науки в США та її практична спрямованість. По-друге, політична наука в США виникла в період, коли країна перетворювалася в своєрідну спільноту університетів, які акумулювали та розвивали її потенціал [9, с.176].

В Сполучених Штатах Америки інтенсивне оформлення політології в самостійну сферу знань розпочалося в 1880 році зі створення при Колумбійському коледжі (пізніше перейменованому в Колумбійський університет) школи політичної науки. Засновником систематичного дослідження політики в Америці вважається Ф.Лібер.

У зв'язку з розвитком вищої освіти та розширенням сфер застосування досягнень політичної науки в післявоєнний період її викладання було введено в багатьох навчальних закладах, де раніше викладання цієї дисципліни було відсутнє. Особливо користувалися попитом послуги вчених, які під час Другої світової війни займалися емпіричними дослідженнями. Бізнесменами потрібна була інформація про очікування та наміри виборців. Направленість їх була двоякою – і комерційною, і академічною. Основними академічними центрами, де почали проводитись такі дослідження стають Мічиганський університет з Інститутом соціальних досліджень і Центром опитувань (Р.Лайкерт, Е.Кемпбелл і Д.Картрайт); Бюро прикладних соціальних досліджень при Колумбійському університеті (П.Лазерфельд, Р.Мертон); Національний дослідницький центр з вивчення громадської думки при Чиказькому університеті (К.Харт) [25, с.262].

Сьогодні повну програму (бакалавр+магістр+доктор) політичних наук вивчають більш ніж ста університетах і як дисципліну в двох тисячах коледжів Сполучених Штатів Америки. В університетах США політологія вивчається на відділеннях політичної науки (department of political science – у Йельському, Колумбійському, Стенфордському) чи політики (department politics – у Вашингтонському, department social and public policy – у Гарварді). Класичними є субдисциплінарні напрями: американська політика; порівняльна політична наука; міжнародна політика та теорія політики зазвичай доповнюються вивченням економіки (політична економія) та дослідницьких методів, що важливо для державної служби та громадської роботи. Диплом політолога високо цінується та розглядається поряд з дипломом юриста, економіста, соціолога, а в силу універсальності підготовки політолог має досить часто перевагу.

По-третє, американська політична наука є однією з найрозвиненіших в світі. В низці університетів зібрано блискучих дослідників політичної науки. За кількістю публікацій політологи США займають провідне місце у світі, що обґрунтовано в фундаментальних дослідженнях про американську політичну науку – «Політична наука: нові напрями» [31].

По-четверте, більшість відомих політологів працюють політичними консультантами президентів США, а потім займають важливі державні посади. Загалом в політичній традиції США прийнято, що політолог, поряд з науковими дослідженнями, повинен обов'язково працювати в державній та громадській сфері, а політик – прагнути політичних знань.

В США існують стандартні політологічні тематичні блоки, але їх компоненти та взаємозв'язки мають варіанти в різних навчальних закладах. Студенти мають можливість вибору професійних курсів. Наприклад, в Інституті управління та політики Західно-Мічиганського університету студентам пропонується 20 курсів з «Американської політичної системи», 9 – «Теорії політики та методології», 8 – «Державного та муніципального управління», 8 – «Порівняльних політичних систем», 6 – «Міжнародних відносин», 10 – «Спеціальних політологічних дисциплін», 9 – «Комп'ютерних досліджень в політиці» [38, с. 140-150].

У багатьох університетах в доповненні до обов'язкових дисциплін з профільного напрямку, студенти, які вивчають політичну науку в США, можуть обрати спеціалізацію на власний розсуд. Наприклад, студенти Массачусетського технологічного інституту можуть визначати напрями вивчення політології, обираючи три спеціалізації з такого переліку: політична філософія, політична економія, американська політика, державна політика, міжнародна політика, порівняльна політологія, методи та моделі [37].

Який би шлях не обрали студенти чи навчання за затвердженим чи навчання за самостійно складеному плані, велика кількість предметів дає свободу підлаштувати вивчення політології під свої цілі. Завдяки широкому спектру навчальних дисциплін і великому набору компетентностей політологія є корисною в США для різноманітних професій: юрист, журналіст, агент ЦРУ/ФБР, дипломат, радник з політичних питань, агітатор, аналітик-дослідник, лобіст, державний службовець, викладач, чиновник дипломатичної служби, спеціаліст зі зв'язків з громадськістю.

Отже, вимальовується важливий аспект в методиці викладання, як теоретичної, так і прикладної політології – це зв'язок навчального матеріалу з політичною практикою сьогодення [14, с.108].

Процес підготовки політологів в США як мінімум 5 разів піддавався вивченню зі сторони Американської асоціації політичної науки (ААПН). Відповідні звіти про число факультетів, викладачів, студентів та випускників, про використання методів навчання та навантаження викладачів були надані ААПН в 1914, 1923, 1930, 1951 та 2004 роках [13]. Власне у звіті 2004 року в ААПН був наданий звіт спеціальної групи з вищої освіти (Task Force for Graduate Education). Документ постулює пріоритет аналізу нормативного компоненту політики та важливість зв'язку з політичною теорією як субдисципліни.

В цілому мова йде про заохочення методологічного плюралізму, чому власне і слугує приклад європейської політичної науки. В Європі, незважаючи на значний вплив американської політичної науки не відбулося утвердження якої-небудь парадигми політичної науки як домінуючої. Особливістю в оформленні політології як самостійної сфери знань в країнах континентальної Європи є те, що загальнонаукові традиції опиралися на філософські та історичні дослідження, тому тут розвиток політичної науки в більшій мірі орієнтувався на формування різних теоретичних та політико-

філософських конструкцій. В США традиційно ж розвивалися психологічні та соціологічні дослідження, тому в розвитку політичної теорії пріоритет залишається за поведінковим аспектом виміру політичних фактів, подій, явищ.

У Великобританії формування політології як науки та навчальної дисципліни безпосередньо пов'язано із заснуванням в кінці XIX століття Лондонської школи економіки та політичних наук при Лондонському університеті. До Другої світової війни спочатку в цій школі, а потім в Оксфордському, Кембриджському, Манчестерському, Ліверпульському та інших університетах велося вивчення політичних процесів, явищ, подій, викладання різних політологічних дисциплін (Е.Беркер, Г.Ласкі, У.Робсон, Г.Файнер, Ч.Менінг та ін.) [18, с.76].

Загалом тяжіючи до позитивної методології, англійська політична наука в цілому зберегла історико-філософську спрямованість. В 1950 році з ініціативи Г.Ласкі, Д.Брогена, Ч.Вільсона, М.Оукшота було засновано Асоціацію з політичних досліджень Об'єднаного Королівства, яка стала одним з філіалів Міжнародної асоціації політичних наук. З того часу почав виходити друком і журнал «Політичні дослідження». Окрім нього на сьогодні видаються декілька інших політологічних журналів: «Британський журнал політичної наук», «Уряд та опозиція», «Політичний щоквартальник». Науково-дослідницька діяльність в сфері політики та викладання політології здійснюється приблизно в 40 навчальних закладах країни [6, с.42].

До недавнього часу політологія в британських школах викладалась в основному на AS\A2 – рівнях (2 роки), що є свідченням про просунутий рівень. Такий рівень є необхідний для тих, хто бажає вступити в університет, а також веде до отримання ступеню. Нещодавно відбулася зміна в системі громадянської освіти Англії, за якою в межах навчальної програми всі британські середні школи мають декілька вступних курсів політологічних досліджень, які охоплюють, поміж іншим, питання функціонування центральних та місцевих органів, парламентського та інших форм правління, виборчої системи, світового співтовариства та ролі ЄС, Співдружності Націй та ООН.

Вивчення політики в університеті готує студентів до успішної кар'єри, а також подальшим дослідженням в цій сфері. Вони отримують аналітичні та практичні навички, які включають здатність проводити дослідження, розвивати ораторські здібності, що має значення на сучасному ринку праці. Політологію викладають в багатьох університетах, і кожен з них має свій напрям. Оксфордський університет очолює рейтинг таблиці акредитованих коледжів та університетів, які вивчають політичні науки. На другому місці – Лондонська школа економіки (LSE), на третьому – Кембридж, потім Брістоль, на п'ятому – Йорк. Великою є різноманітність форм навчання – повний день, неповний день, навчання через інтернет-програми дистанційного навчання.

В сучасних умовах канадська система освіти вважається досить ефективною та конкурентоздатною. Її невід'ємним компонентом є політична наука, яка вивчається в канадських університетах більше ста років та користується заслуженим авторитетом як наукових колах, так і в суспільстві.

Основне місце в системі вищої освіти належить університетам, які користуються широкою автономією в управлінні та організації навчального процесу. В цьому розумінні канадська система втілює в собі принципи університетської освіти Великобританії та США. На генезу політології в Канаді мав вплив досвід становлення та розвитку політичної науки в США та в франкомовних провінціях, відповідно, Франції.

Перші політологічні відділення в канадських університетах виникли на початку XX століття. В найбільшому університеті Канади МакГілл (англ. – McGill University) департамент політичних наук був сформований в 1901 році. Потім виникли

політологічні відділення і в інших університетах: в містах Торонто, Оттави, Квебеку. В 1913 році канадські політологи об'єдналися в національну асоціацію політичної науки. Департамент політичної науки в канадських університетах зазвичай об'єднує викладачів-політологів в 5 підрозділів (кафедр), які охоплюють базові напрями політології: канадська політика, теорія політики, порівняльна політика, управління, світова політика [10, с.155].

В якості загальноосвітньої дисципліни курс «Вступ у політичну науку» зазвичай читається великій кількості студентів-гуманітаріїв, які оплатили відповідний кредит (наприклад, в університеті Онтаріо – до 2 тисяч слухачів). Починаються спеціалізуватися на політичній науці в цьому університеті до 500 студентів, а після трьох років навчання в бакалавраті з них для продовження навчання на четвертому курсі та отримання «повного бакалавра» відбирають (за оцінками) біля 150 студентів. Продовжують навчання в магістратурі декілька десятків студентів (наприклад, в університеті Торонто це 50 осіб). За семестр студент повинен набрати не менше 15-20 кредитів або прослухати 5-7 повноцінних політологічних курсів, а також вивчити низку загальнонаукових дисциплін.

Важливе значення для визначення високого статусу політичної науки в суспільстві має престиж викладацької праці. Так, професори Канади входять в 5% службовців, які мають достатньо високу заробітну плату (до 70 тисяч доларів в рік), що в високій мірі сприяє підвищенню ролі інтелектуальної еліти, в тому числі вчених гуманітарних наук та політологів в громадському та науковому житті країни.

Показником розвитку політології У Франції стало утворення Національної адміністративної школи Інституту політичних досліджень при Паризькому університеті, Національного фонду політичних наук, а також Французької асоціації політичних наук. Асоціація спільно з національним фондом політичних наук з 1951 р. видає «Французький журнал політичної науки». В 1956 році у Франції було введено вчений ступінь доктора політичних наук. За декретом уряду в університетах країни було введено новий курс «конституційне право та політичні інститути», який сприяв перегляду традиційних методів дослідження політичних феноменів та процесів. Особливо вражаючих успіхів французька політична наука в особах М.Дюверже, Б. де Жувенеля, Ж.Бюрдо, Ж.Веделя, М.Прело, П.Фавра та ін. досягла в сфері дослідження конституціоналізму, держави та влади, політичних систем та режимів, партій та партійних систем.

В цілому спільнота французьких політологів, яка в цьому випадку об'єднує всіх, хто заробляє викладанням політичної науки, дослідженнями в сфері політології чи тим та іншим, складає біля 500 осіб, 63% яких займають становище викладачів-дослідників та працюють в університетських структурах; решту – 37% зайняті виключно в сфері досліджень. Співіснування цих двох академічних статусів є специфікою французької політології, яка властива їй значно більше, ніж праву, історії, соціології [11, с.99].

На сьогодні представниками академічної спільноти Франції вважається доцент (Maitre de conference) або повний професор (Professeur des universités), які отримують звання на основі складної двохступеневої процедури відбору. Реформа для переходу до системи LMD (Licence – Mastère – Doctorat), розпочата у зв'язку з переходом до Болонського процесу, змісила провідні французькі університетські центри переглянути програми, з тим, щоб в деяких окремих випадках продовжити спеціалізовані заняття в напрямі або дослідницької діяльності, або професорської орієнтації.

Структурна крихкість політології відображається, наприклад, у відсутності в університетах повноцінних факультетів політичної науки, за окремим винятком, яке складає Університет Париж I – Пантенон-Сорбонна [33, с.120]. Тим не менше в

останні роки різко зріс професіоналізм політичної науки, чому власне сприяло проведення освітніх реформ. В багатьох університетах були створені програмами магістерського рівня в різних сферах (зв'язків з громадськістю, публічній політиці, політичних комунікацій, міжнародних відносин), що привертає увагу студентів.

У Чеській Республіці розвиток політології як академічної дисципліни пов'язаний з політичними змінами, які розпочались у 1989 році з падінням комуністичного режиму. Чеська політологія поступово звільняється від марксистсько-ленінського світогляду і починає формуватися як сучасна наукова дисципліна за зразком західних наук. Політологія як така офіційно не існувала протягом 41 року чехословацького комуністичного режиму за винятком 1968 року так званої Празької весни. Перші кафедри були створені лише в 1990 році в Карловому Університеті в Празі, в Університеті Палацького в Оломоуці та Масариковому Університеті в Брно. На даний момент в чеських університетах налічується п'ятнадцять кафедр політології та/або міжнародних відносин [34, с.362].

На базі Масарикового Університету діє Міжнародний інститут політології. Варто сказати, що окремі лекції і навіть цілі курси в зазначених навчальних закладах викладають професори престижних європейських і американських університетів, керівники великих підприємств, а також високопосадовці та дипломати з різних країн світу.

Окрім того, в Чехії також функціонують незалежні центри політологічних досліджень, які проводять дослідження з політичних наук, зокрема Інститут Міжнародних Відносин та Інститут Соціології Академії Наук Чеської Республіки. Незважаючи на те, що дисципліна на даний час користується більш високим ступенем інституціоналізації, ніж у період її заснування, все одно залишається багато невирішених проблем, які перешкоджають її розвитку. Головним серед них є невелика частина високоякісних досліджень, які будуть конкурентоспроможні на міжнародному рівні, обмежений діалог чеської наукової громади з міжнародними політологами-науковцями та обмежена співпраця навіть серед тих, хто займається в чеською політичною наукою.

Більшість чеських політологів є членами Чеської Асоціації Політичних Наук (ČSPV), яка є добровільною організацією наукових, науково-педагогічних та професійних кадрів, мета якої узгоджується з демократичними принципами суспільства, повагою до плюралізму філософських та політичних поглядів і полягає у сприянні подальшого розвитку політології в Чехії, здійсненні прогностичної діяльності та впровадженні результатів досліджень в соціальну практику [32].

Інституційні основи чеської політичної науки складаються з відділень політології та міжнародних відносин, розташованих у ключових чеських державних та приватних університетах. Є п'ятнадцять закладів з сертифікованими навчаннями програмам політології та/або міжнародних відносинах: дев'ять державних і шість приватних університети. Більшість з них знаходяться в Празі (8), решта розподілені більш-менш рівномірно по країні: Брно (1), Оломоуц (2), Пльзень (1), Градец Кралове (1), Усті над Лабем (1), Кельн (1) [35].

В університетах Чехії кафедри політології, як правило, знаходяться на факультетах соціальних наук (Масариковий Університет, Карловий Університет), філософських факультетах (Університет Градец Кралове, Університет Палацького, Західночеський Університет), факультеті міжнародних відносин (Празький Економічний Університет), що обумовлено тісним міждисциплінарним зв'язком політології з філософією, історією, правом.

Загальна кількість студентів, які навчаються в політологічних програмах станом на травень 2014 р., становить приблизно 2500. Майже дві третини (63,6%) цих студентів є першокурсниками, і 28% є випускниками, 179 студентів мають ступінь

доктора філософії. Кількість студентів, які навчаються на чеських політологічних програмах сильно коливається. Наприклад, за повідомленням кафедри політичних та європейських досліджень Палацького університету в Оломоуці на 2013/2014 навчальний рік зараховано 107 першокурсників, але лише 45 з них продовжили навчання до наступного року [35].

З погляду гендеру викладання політології в Чехії характеризується чоловічим пануванням, оскільки лише одна чверть (або 24 з 92) академічного персоналу у державних вищих навчальних закладах є жіночої статі. Немає кафедр, на яких більшість викладачів – жінки. У середньому на кафедрах політології в державних навчальних закладах працює три жінки з тринадцяти працівників.

У Чехії перші політично орієнтовані журнали почали видаватись у 1994 році. У Празі є лише два політологічні журнали. Перший і ймовірно, найбільший – «Politologická revue», що видається Чеською Асоціацією Політичних Наук, і який публікує не тільки різні дослідження, але й роздуми та обміни між його членами, включаючи інформацію про важливі події та заходи. Він публікується раз на два роки. Другий – «Acta Politologica», що видається три рази на рік. Він публікує як наукові статті, так і огляди та інформацію про відповідні конференції та заходи. Чотири політологічні журнали публікуються на факультеті соціальних досліджень Масарикового Університету у Брно. Найдавнішим з них є «Politologický časopis», який публікується три рази на рік. Журнал орієнтований як на область емпіричної науки, так і на політичну теорію та філософію. Наступний – це «Středoevropské politické studie», який публікується щоквартально. Його основна увага приділяється політиці безпеки в країнах Центральної Європи. Структура журналу включає в себе оригінальні дослідження та статті експертів, короткі коментарі та огляди. Третій називається «Evropská volební studia» і був спочатку створений як частина більш широкого науково-дослідного проекту. Журнал має на меті опублікувати статті, пов'язані з виборами, виборчими системами, виборчими кампаніями та виборчою географією. Виходить двічі на рік. Нарешті, інтернет-журнал «Rexter» публікується раз на два роки і спрямований на публікацію статей, які стосуються питань вивчення безпеки, ісламського радикалізму, екстремізму та тероризму. Журнал був заснований в 2002 році на факультеті соціальних наук Університету Масарика в Брно. «Rexter» фокусується на політичному насильстві, екстремізмі, радикалізмі і тероризмі та їх зв'язку з іншими загрозами безпеці, а і на стратегіях та методах, які використовуються для досягнення політичних цілей радикалів, екстремістів і терористів, а також на стратегіях і методах, які використовуються державами з демократичними, авторитарними і тоталітарними режимами проти політичних опонентів. Основна увага зосереджена на історії, сьогоденні і майбутньому радикалізму, екстремізму та тероризму в Чеській Республіці та за кордоном. Кожен номер містить три розділи. Перший – це дослідження, що стосуються загальних теоретичних, типологічних та термінологічних питань. Другий – це статті про радикальні, екстремістські та терористичні організації (люди, поняття, дії і т.д.). Третій – рецензії або огляди [36]. «Contemporary European Studies» публікуються на факультеті мистецтв Палацького університету в Оломоуці. Журнал зосереджений на аналізі сучасної європейської політики і робить акцент на країнах Центральної Європи та видається два рази на рік. Останній політологічний журнал – «Politics in Central Europe». Він публікується один або два рази на рік і зосереджений на порівняльній політичній науці та міжнародних відносинах.

Продовження в наступному випуску

1. Антанович Н. А., Козлова С. А. Развитие политической науки в странах СНГ [Электронный ресурс] / Н. А. Антанович, С. А. Козлова. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/94360/1/%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8%20%D0%B2%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%85%20%D0%A1%D0%9D%D0%93.pdf>
2. Антанович Н. А. Преподавание политической науки как направление специальной профессиональной подготовки в Белорусском государственном университете [Электронный ресурс] / Н. А. Антанович. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/104433>
3. Вилков А. А. Практика преподавания политологии в вузе: проблемы и перспективы / А. А. Вилков. // Вестник Поволжского института управления. – https://elibrary.ru/publisher_about.asp?pubsid=994 – 2015. – № 6 (51). – С. 17-22.
4. В Узбекистане за радянською традицією заборонили неугодну науку [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.5.ua/svit/v-uzbekystani-za-radianskoiu-tradytsiieiu-zaboronyly-neuhodnu-nauku-92056.html>
5. В Узбекистане политология объявлена лженаукой, ее преподавание в вузах отменяется [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.asiaterra.info/news/v-uzbekistane-politologiya-ob-yavlena-lzhenukoj-ee-prepodavanie-v-vuzakh-otmenyaetsya>
6. Гаджиев К. С. Политическая наука / К. С. Гаджиев –М.: Сорос – Международные отношения, 1994. – 400 с.
7. Галактионова І. В. До питання про необхідність вивчення навчальної дисципліни «Політологія» як обов'язкової студентами вищих навчальних закладів України [Электронный ресурс] // Український науковий журнал, 2009, №4. – Режим доступа: <https://refdb.ru/look/1431510.html>
8. Денисенко В. М., Матвієнків С. М., Штерн В. Ю. Політологія. Вступ до спеціальності. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. М. Денисенко, С. М. Матвієнків, В. Ю. Штерн. – Львів: Астролябія, 2007. – 360 с.
9. Ирхин Ю. В. Политическая наука в США. / Ю. В. Ирхин // Полития –. 2004. – № 2. – С. 175-199.
10. Ирхин Ю. В. Политическая наука в университетах Канады: Статус, генезис, направления, преподавание / Ю. В. Ирхин // Полития. – 2004.– № 4. – С. 150-170.
11. Клингеманн Х. Д. Сравнительный анализ развития политической науки в Западной Европе / Х. Д.Клингеманн // Полис. Политические исследования. – 2008. – №3. – С.97-117.
12. Кулик В. «Модель Каримова» исчерпала свой ресурс в Узбекистане [Электронный ресурс] / В. Кулик. – Режим доступа: <http://hvlyya.net/analytics/geopolitics/model-karimova-ischerpala-svooy-resurs-v-uzbekistane.html>
13. Майоров Р. Н. Специфика преподавания теоретического знания о политике в американской политологии [Электронный ресурс] / Р. Н. Майоров // Вестник Московского государственного областного университета. – 2015. - №2. – Режим доступа: <http://hvlyya.net/analytics/geopolitics/model-karimova-ischerpala-svooy-resurs-v-uzbekistane.html>
<http://www.evestnik-mgou.ru/vi/Articles/Doc/658C>.
14. Медведев Н. П. Проблемы преподавания политологии в высшей школе / Н. П. Медведев // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия Политология. – 2014. – С.108-115.
15. Мошняга В., Руснак, Г. Политическая наука в Молдове: состояние и проблемы / В. Мошняга, Г. Руснак // Проблемы политического анализа. Часть 2. – Кишинев, 2004. – С. 3-11.
16. Матвієнків С. Становлення української політології в контексті трансформації суспільства / С. Матвієнків // Політична наука в Україні: стан і перспективи : матеріали всеукр. наук. конф., Львів, 10–11 травня 2007 р. / укл. Поліщук М., Скочиляс Л., Угрин Л. – Львів: ЦПД, 2008. – 308 с.
17. Образовательный стандарт. Высшее образование – первая ступень. Специальность 1-23 01 06 «Политология» (по направлениям) [Электронный ресурс]. – Минск, 2013. – 36 с. – Режим доступа: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/106896/1/%D0%9E%D0%A1%D0%92%D0%9E_1-23_01_06-2013.pdf
18. Общая и прикладная политология: учебное пособие ; [под общей редакцией В. И. Жукова, Б. И. Краснова]. – М.: МГСУ; Изд-во “Союз”, 1997. – 992 с.
19. Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента. Наказ Міністерства освіти і науки України № 642 від 9 липня 2009 р. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/09_07/doc1.doc
20. Решетников, С.В. Политология в Республике Беларусь: теоретико-методологические и прикладные аспекты./ С.В. Решетников. – Мн., 1999. – 142 с.
21. Решетников, С.В., Антанович, Н.А. Политическая наука в Республике Беларусь: традиции и новации / С.В. Решетников, Н.А. Антанович // Проблемы управления. – 2008. – № 4 (29). – С. 64–68.

22. Решетников, С.В., Антанович, Н.А. Становление и развитие политической науки в Республике Беларусь / С.В. Решетников, Н.А. Антанович // Вестник БГУ. – Сер.3. – 2006. – № 3. – С. 63-70.
23. Рудич, Ф. Політична наука чи політологія? [Електронний ресурс] / Ф. Рудич. – Режим доступу: ua.vid/bookscontent.php3?b=21&c=453 – Назва з екрану.
24. Собрание постановлений правительства СССР (отдел первый) – М., –1987. – № 24. – С. 498.
25. Токарь И. Особенности преподавания политологии в США / И.Токарь //Науковий вісник. – 2014. – №2. – С.246-263.
26. Толипов Ф.Ф. Политология – профессия XXI века. А в Узбекистане? [Електронний ресурс] / Ф. Ф. Толипов // Газета.uz. – 2013. – 5 декабря. – Режим доступу: <https://www.gazeta.uz/ru/2013/12/05/column>
27. Українські видання з політичних наук у вітчизняних та міжнародних наукометричних, реферативних базах даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library2.stu.cn.ua/na_doromogu_naukovcyu/ukrainsjki_fahovi_vidannya_v_mizhnarodnih_bazah_danih/politika_naukovi_fahovi_vidannya_ukraini_u_vitchiznyanih_ta_mizhnarodnih_bazah_danih/
28. Фортельний І. Розвиток політичної науки в Україні: між наукою та навчальною дисципліною / І. Фортельний // Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та аспір., Чернівці, 1 бер. 2012 р. – Чернівці : Букрек, 2012 – С. 13-16.
29. Цвих В. Становлення та проблеми розвитку політичної науки в Україні / В. Цвих // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології» № 825. – Харків, 2008. – Вип. 13. – 193 с.
30. Черняховский С. Инженеры вместо фантазеров ... [Електронний ресурс] / С. Черняховский. – Режим доступу: <http://www.apn.ru/index.php?newsid=10977>
31. A New Handbook of Political Science \$ [Ed. By R.E.Goodin and H.-D. Klingemann]/ – Oxford Univ.Press, 1998. – 864 p.
32. Dvorakova V. Česká společnost pro politické vědy [Електронний ресурс] / V. Dvorakova. – Режим доступу: <http://abicko.avcr.cz/archiv/2004/5/obsah/ceska-spolecnost-pro-politicke-vedy.html>
33. Douillet A.-C., Zuanon J.-P. (dir.). Quarante ans de recherche en sciences sociales. Regards sur le Cerat 1963-2003 / Anne-Cécile Douillet, Jean-Paul Zuanon. – Grenoble , Presses Universitaires de Grenoble, 2004. – P.101-122
34. Kouba K. «Publikační výsledky českých kateder politikologie a mezinárodních vztahů a jejich výzkumníků v citačních databázích (1990–2010)» / Karel Kouba // Politologický časopis – Czech Journal of Political Science. 2011. – № 18(4). – P. 354-378.
35. Kouba K., Císař O., Navrátil J. The Czech Political Science: A Slow March Towards Relevance? [Електронний ресурс] / K. Kouba, O. Císař, J. Navrátil. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/285055482_The_Czech_Political_Science_A_Slow_March_Towards_Relevance
36. O Rexteru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rexter.cz/about/>
37. MIT – Massachusetts Institute of Technology [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mit.edu/
38. Western Michigan University. Under-graduate Catalog. – Machagan, 2003. – P.140-150.

References

1. Antanovych N. A., Kozlova S. A. Razvytye polytycheskoi nauky v stranakh SNH [Elektronnyi resurs] / N. A. Antanovych, S. A. Kozlova. – Rezhym dostupu: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/94360/1/%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8%20%D0%B2%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%85%20%D0%A1%D0%9D%D0%93.pdf>
2. Antanavych N. A. Prepodavanye polytycheskoi nauky kak napravlenye spetsyalnoi professyonalnoi podgotovky v Belorusskom hosudarstvennom unyversytete [Elektronnyi resurs] / N. A. Antanovych. – Rezhym dostupu: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/104433>
3. Vylkov A. A. Praktyka prepodavaniya polytolohyy v vuze: problemy u perspektivy / A. A. Vylkov. // Vestnyk Povolzhskoho ynstituta upravleniya. –. https://elibrary.ru/publisher_about.asp?pubsid=994 – 2015. – № 6 (51). – S. 17-22.
4. V Uzbekystani za radianskoiiu tradytsiieiu zaboronyly neuhodnu nauku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.5.ua/svit/v-uzbekystani-za-radianskoiiu-tradytsiieiu-zaboronyly-neuhodnu-nauku-92056.html>

5. V Uzbekystane polytolohiia ob'iavljena Izhenukoi, ee prepodavanye v vuzakh otmeniaetsia [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.asiaterra.info/news/v-uzbekistane-politologiya-ob-yavlena-lzhenukoi-ee-prepodavanie-v-vuzakh-otmenyaetsya>
6. Hadzhyev K. S. Polytycheskaia nauka / K. S. Hadzhyev –M.: Soros – Mezhdunarodnye otnosheniya, 1994. – 400 s.
7. Halaktionova I. V. Do pyttannia pro neobkhdnist vyvchennia navchalnoi dystsypliny «Politolohiia» yak oboviazkovoii studentamy vyshchyykh navchalnykh zakladiv Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Ukrainyskyi naukovyi zhurnal, 2009, №4. – Rezhym dostupu: <https://refdb.ru/look/1431510.html>
8. Denysenko V. M., Matviienkiv S. M., Shtern V. Yu. Politolohiia. Vstup do spetsialnosti. Pidruchnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv / V. M. Denysenko, S. M. Matviienkiv, V. Yu. Shtern. – Lviv: Astroliabiiia, 2007. – 360 s.
9. Yrkhyu Yu. V. Polytycheskaia nauka v SShA. / Yu. V. Yrkhyu // Polytytia –. 2004. – № 2. – S. 175-199.
10. Yrkhyu Yu. V. Polytycheskaia nauka v unyversytetakh Kanady: Status, henezys, napravleniia, prepodavanye / Yu. V. Yrkhyu // Polytytia. – 2004. – № 4. – S. 150-170.
11. Klynhemann Kh. D. Sravnytelnyi analiz razvytiia polytycheskoi nauky v Zapadnoi Evrope / Kh. D. Klynhemann // Polys. Polytycheskye yssledovaniia. – 2008. – №3. – S.97-117.
12. Kulyk V. «Model Karymova» yscherpala svoi resurs v Uzbekystane [Elektronnyi resurs] / V. Kulyk. – Rezhym dostupu: <http://hvylyia.net/analytics/geopolitics/model-karimova-ischerpala-svoy-resurs-v-uzbekistane.html>
13. Maiorov R. N. Spetsyfyka prepodavaniia teoretycheskoho znaniia o polytyke v amerykanskoii polytolohii [Elektronnyi resurs] / R. N. Maiorov // Vestnyk Moskovskoho hosudarstvennogo oblastnogo unyversyteta. – 2015. – №2. – Rezhym dostupu: <http://hvylyia.net/analytics/geopolitics/model-karimova-ischerpala-svoy-resurs-v-uzbekistane.html> <http://www.evestnik-mgou.ru/vi/Articles/Doc/658S>.
14. Medvedev N. P. Problemy prepodavaniia polytolohii v vyssei shkole / N. P. Medvedev // Vestnyk Rossyiskoho unyversyteta druzhby narodov. Seryia Polytolohiia. – 2014. – S.108-115.
15. Moshniia V., Rusnak, H. Polytycheskaia nauka v Moldove: sostoiiane y problemy / V. Moshniia, H. Rusnak // Problemy polytycheskoho analiza. Chast 2. – Kyshynev, 2004. – S. 3-11.
16. Matviienkiv S. Stanovlennia ukrainskoi politolohii v konteksti transformatsii suspilstva / S. Matviienkiv // Politychna nauka v Ukraini: stan i perspektyvy : materialy vseukr. nauk. konf., Lviv, 10–11 travnia 2007 r. / ukl. Polishchuk M., Skochylias L., Uhryn L. – Lviv: TsPD, 2008. – 308 s.
17. Obrazovatelnyi standart. Vyssee obrazovanye – pervaiia stupen. Spetsialnost 1-23 01 06 «Polytolohiia» (po napravleniam) [Elektronnyi resurs]. – Mynsk, 2013. – 36 s. – Rezhym dostupu: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/106896/1/%D0%9E%D0%A1%D0%92%D0%9E_1-23_01_06-2013.pdf
18. Obshchaia y prykladnaia polytolohiia: uchebnoe posobyie ; [pod obshchei redaktsiei V. Y. Zhukova, B. Y. Krasnova]. – M.: MHSU; Yzd-vo “Soiuz”, 1997. – 992 s.
19. Pro orhanizatsiiu vyvchennia humanitarnykh dystsyplin za vilnym vyborom studenta. Nakaz Ministertstva osvity i nauky Ukrainy № 642 vid 9 lypnia 2009 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.mon.gov.ua/newstmp/2009_1/09_07/doc1.doc
20. Reshetnykov, S.V. Polytolohiia v Respublyke Belarus: teoretyko-metodolohycheskye y prykladnye aspekty. / S.V. Reshetnykov. – Mn., 1999. – 142 s.
21. Reshetnykov, S.V., Antanovych, N.A. Polytycheskaia nauka v Respublyke Belarus: tradytsyy y novatsyy / S.V. Reshetnykov, N.A. Antanovych // Problemy upravleniia. – 2008. – № 4 (29). – S. 64–68.
22. Reshetnykov, S.V., Antanovych, N.A. Stanovleniie y razvytiie polytycheskoi nauky v Respublyke Belarus / S.V. Reshetnykov, N.A. Antanovych // Vestnyk BHU. – Ser.3. – 2006. – № 3. – S. 63-70.
23. Rudych, F. Politychna nauka chy politolohiia? [Elektronnyi resurs] / F. Rudych. – Rezhym dostupu: ua/vid/bookscontent.php3?b=21&c=453 – Nazva z ekranu.
24. Sobrane postanovlenii pravytelstva SSSR (otdel pervyi) – M., –1987. – № 24. – S. 498.
25. Tokar Y. Osobennosti prepodavaniia polytolohii v SShA / Y. Tokar // Naukovyi visnyk. – 2014. – №2. – S.246-263.
26. Tolyov F.F. Polytolohiia – professyia XXI veka. A v Uzbekystane? [Elektronnyi resurs] / F. F. Tolyov // Hazeta.uz. – 2013. – 5 dekabria. – Rezhym dostupu: <https://www.gazeta.uz/ru/2013/12/05/column>
27. Ukrainyski vydannia z politychnykh nauk u vitchyznianskykh ta mizhnarodnykh naukometrychnykh, referatyvnykh bazakh danykh [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://library2.stu.cn.ua/na_dopomogu_naukovcyu/ukrainsjki_fahovi_vidannia_v_mizhnarodnih_bazah_danih/politika_naukovi_fahovi_vidannia_ukraini_u_vitchiznianskykh_ta_mizhnarodnih_bazah_danih/
28. Fortelnyi I. Rozvytok politychnoi nauky v Ukraini: mizh naukoii ta navchalnoii dystsyplinou / I. Fortelnyi // Rozvytok politychnoi nauky: yevropeyski praktyky ta natsionalni perspektyvy: materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. stud. ta aspir., Chernivtsi, 1 ber. 2012 r. – Chernivtsi : Bukrek, 2012 – C. 13-16.

29. Tsvykh V. Stanovlennia ta problemy rozvytku politychnoi nauky v Ukraini / V. Tsvykh // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia «Pytannia politolohii» № 825. – Kharkiv, 2008. – Vyp. 13. – 193 s.
30. Cherniakhovskiy S. Ynzhenery vmesto fantazerov ... [Elektronnyi resurs] / S. Cherniakhovskiy. – Rezhym dostupu: <http://www.apn.ru/index.php?newsid=10977>
31. A New Handbook of Political Science \$ [Ed. By R.E.Goodin and H.-D. Klingemann]/ – Oxford Univ.Press, 1998. – 864 p.
32. Dvorakova V. Česká společnost pro politické vědy [Elektronnyy resurs] / V. Dvorakova. – Rezhim dostupu: <http://abicko.avcr.cz/archiv/2004/5/obsah/ceska-spolecnost-pro-politicke-vedy.html>
33. Douillet A.-C., Zuanon J.-P. (dir.). Quarante ans de recherche en sciences sociales. Regards sur le Cerat 1963-2003 / Anne-Cécile Douillet, Jean-Paul Zuanon. – Grenoble , Presses Universitaires de Grenoble, 2004. – P.101-122
34. Kouba K. «Publikační výsledky českých kateder politologie a mezinárodních vztahů a jejich výzkumníků v citačních databázích (1990–2010)» / Karel Kouba // Politologický časopis – Czech Journal of Political Science. 2011. – № 18(4). – P. 354-378.
35. Kouba K., Císař O., Navrátil J. The Czech Political Science: A Slow March Towards Relevance? [Elektronnyy resurs] / K. Kouba, O. Císař, J. Navrátil. – Rezhim dostupu: https://www.researchgate.net/publication/285055482_The_Czech_Political_Science_A_Slow_March_Towards_Relevance
36. Rexteru [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.rexter.cz/about/>
37. MIT – Massachusetts Institute of Technology [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupu: www.mit.edu/
38. Western Michigan University. Under-graduate Catalog. – Machagan, 2003. – P.140-150.

The article attempts to study the peculiarities of political development science and forms of professional communication in countries such as the USA, Canada, France, United Kingdom, Czech Republic, Ukraine, Russia, Belarus, Moldova, Uzbekistan. Conclusions are made about different time periods of institutionalization of political science in the studied countries, which is connected with the peculiarities of historical development.

Key words: political science, political science, association, politics, high school.

УДК: 94 (477):347.965“18/19”
ББК 67.9

Степан Кобута, Лариса Кобута

ПОЛІТИЧНА І ПАРЛАМЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ СТАНИСЛАВІВЩИНИ (КІН. ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті розглядається політична діяльність адвокатів Станиславівщини (сучасної Івано-Франківщини). На рубежі століть на Станиславівщині працювали понад 30 українських адвокатів, більшість з яких, окрім професійної діяльності, брали активну участь в громадсько-політичному житті Галичини. Правники С.Данилович, Т.Окуневський, К.Трильовський були серед засновників РУРП; К.Левицький, А.Могильницький, Т.Окуневський, В.Охримович стали організаторами УНДП; радикальні діячі Л.Бачинський, М.Лагодинський, І.Макух очолювали керівні органи УРП. Городенківський адвокат Т.Окуневський став першим серед українських адвокатів депутатом Галицького сейму і австрійського парламенту. Депутатські повноваження на початку ХХ ст. здобули більше десятка станиславівських правників. Практично у кожному повіті правники стали організаторами національно-політичного життя, керівниками місцевих партійних осередків. Коломийський адвокат К.Трильовський, був засновником спортивно-патріотичного товариства «Січ», що стало організаційною формою поширення ідей радикальної партії серед українського селянства, сприяло зростанню їх національної і політичної свідомості, лягло в основу формування парамілітарного руху Українських січових стрільців.

Ключові слова: адвокат, Галицький сейм, національно-політичний рух, парламентаризм, політична діяльність, українські партії.

На рубежі кінця ХІХ – початку ХХ століть на політичну арену національного життя на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорщини вийшла нова соціально-професійна група – руські (українські) адвокати. Вони стали провідниками